www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Bir Aforoz Hikayesi: Tolstoy-Rus Ortodoks Kilisesi İlişkisi*

A Story of Excommunication: Tolstoy-Russian Orthodox Church Relationship

Rukiye Aysun İnan**

Abstract: The world-renowned Russian writer Tolstoy questioned the meaning of life throughout his life. In the early years of his life, he moved away from religion because of this questioning. He realized that the religious interpretation of the church was the basis of his distancing from religion over time. Thus, he studied religions. Beside his researches regarding other religions, Tolstoy contacted several groups that the Russian Orthodox church considered a heretic. However, Tolstoy, who did not abandon Christianity, reinterpreted the teaching of Jesus. He read the Bible in Hebrew and Greek, in their original language, removed the chapters he thought was wrong, and rewrote it. As a result, he refused the trinity, the fact that Jesus is god, the resurrection of Jesus, sacraments, miracles, being subjected to political and religious authority, religious ceremonies, and icons. Due to his opinions, he drew reaction of the Church and his punishment was discussed from time to time. However, the Church was afraid of future reactions. His opinions about the ritual of Eucharist in his novel *Resurrection* caused the Church to reintroduce the punishment of Tolstoy. Furthermore, the fact that some clergymen began to adopt various views of Tolstoy also accelerated the decision-making process. In 1901, the Holy Synod decided to excommunicate Tolstoy. In response, people from the country and abroad supported Tolstoy. Tolstoy clearly explained his beliefs and reasons with the letter he wrote to the Holy Synod. Moreover, he stated that he did not want the Church rituals at his funeral when he died. The Church tried to persuade Tolstoy on several occasions while waiting for him to repent. However, Tolstoy, who did not comply with the repentance calls of the Church, died in 1910 before the excommunication decision was revoked.

Structured Abstract: The world-renowned Russian writer Tolstoy has dealt with religious, conscientious, and moral issues throughout his life and has constantly questioned life. As a result of this questioning, he lost his faith firstly and moved away from the Church. Nevertheless, Tolstoy studied various religions since he had religious questions on his mind. Then, he returned back to the Church. However, Tolstoy, who could not accept the religion told by the Church, examined Christianity in detail with his own methods. He researched the teaching of Jesus by reading from the Bible in its original languages. That is, he read the Old Testament from the Hebrew source and the New Testament from the Greek source. His purpose here is to reach the true teaching of Jesus. As a result of these studies, he rewrote the Bible and removed the parts he thought were not true. Resultantly, he created a new text by removing the elements he thought were added by the Church from the 3rd century onwards. Tolstoy refused the trinity, the fact that Jesus is God, the resurrection of Jesus, sacraments, miracles, being subjected to political and religious authority, religious ceremonies, and icons.

* Bu makale yazarın 23-25 Mart 2018'de Kudüs'te gerçekleştirilen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunduğu aynı başlıklı bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

** Araştırma Görevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Bölümü
Research Asistant, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Sciences
ORCID 0000-0003-1595-6454

r.aysun.inan@gmail.com

Cite as/ Atf: İnan, R. A. (2020). Bir aforoz hikayesi: Tolstoy-Rus Ortodoks Kilisesi ilişkisi. *Turkish Studies - Religion*, 15(2), 223-236. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43210>

Received/Geliş: 28 April/Nisan 2020

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 June/Haziran 2020

CC BY-NC 4.0

The reason for Tolstoy to dwell upon the 3rd century is the fact that Christianity started to become institutionalized from this age on. He thought that the origins of religion which were institutionalized were corrupted. Tolstoy described himself as a Christian despite the Church by drawing attention to the differences of the Churches.

He emphasizes the Sermon on the Mount and deducts five moral principles from it;

1. Do not be angry, but be at peace with all men
2. Do not seek delight in sexual gratification, do not be immoral
3. Do not swear anything to any one
4. Do not oppose evil, do not judge, and do not go to law
5. Do not make any distinction among men as to nationality, and love strangers like your own people.

The principle of not responding to evil is the basis of his defiance against violence and, therefore, militarism. Another principle that may be related to this is not to swear. Tolstoy believes that the oath of loyalty to the tsar or authority will bring the risk of doing evil to someone upon the orders of the rulers. He thinks that the current judicial system, especially the death penalty, is wrong because God tells humans not to judge other people. Instead, he suggests an arbitrator as an intermediary. He states that hate and anger are the cause of violence between people. He uses the principle of not being immoral especially for marriage and sexual morality.

Tolstoy clearly opposes both political and religious authority with these statements. Tolstoy reflects these thoughts in his novel *Resurrection*. He tells clergymen, prayers, and Eucharist in a sarcastic language. In this novel reached wide masses, he expresses his criticism against the Russian Orthodox Church. The process that started with the effect of the *Resurrection*, results in the excommunication decision. Tolstoy was excommunicated in February 1901 as a result of damaging the authority of the Church and the state in many respects and spread of his ideas even among the clergy of the Russian Orthodox Church.

The excommunication is a proper decision in terms of Church rules and historical framework, the Church has done what it needs to be done. In addition to Tolstoy's contradiction with the general doctrine, his the negative statements about the Eucharist and the Virgin Mary, which were considered very important by the Russian Orthodox Church, resulted in reaction and eventually excommunication. Despite all this, Tolstoy's personality affecting the masses made it difficult for the Church to make an excommunication decision because the social movement that could develop under the leadership of Tolstoy, who was called the second tsar by some authorities, could leave the state in a difficult situation. If Tolstoy did not have the principle of avoiding violence, this probability might have been realized, but it did not.

Tolstoy, in order to be understood better, wrote a letter for the questions that he received. In this letter, published on April 4 1901, Tolstoy responds to them by quoting the excommunication text of the Church. He denies the claims that he is against Jesus and says that he is at the service of Jesus. Furthermore, he does not accept the claims that he made propaganda of his own thought and states that he tells people how he understood Jesus' teaching only when he was asked. He states that he rejected the trinity which he described as irrational and that he doesn't accept that God was born from a virgin mother, and the first man's descending in earth. However, he adds that he believes in God, which he describes by saying "the source of spirit, love, and everything". He states that his claim rejected the sacraments is entirely true and shares his negative thoughts, which are also reflected in the novel *Resurrection* about Eucharist. He says that things like praying in public places, burning candles, and icons are not included in the teaching of Jesus. He strongly states that Jesus prohibits praying in congregation in Churches and that one should pray alone. By reminding the sin of hiding Jesus' revelation from people, he warns the Church that they are doing great evil. In short, he re-expresses what he has already stated before, in a more organized way. An another important point in the letter is that Tolstoy clearly stated that he did not want the Church rituals at his funeral when he died.

The fact that Tolstoy stood his ground made it more difficult for the Church. The Church tried to reach Tolstoy in various ways from his excommunication to his death and suggested him to regret and repent. However, in 1910, Tolstoy died without repenting and turning his face to Church again, by wasting all the efforts. Consequently, he was buried without any ceremony by the Church.

Keywords: History of Religion, Tolstoy, Excommunication, Christianity, Russian Orthodox Church.

Öz: Dünyaca ünlü Rus yazar Tolstoy ömrü boyunca hayatın anlamını sorgular. Ömrünün ilk yıllarında bu sorgulama sebebiyle dinden uzaklaşır. Zamanla dinden uzaklaşmasının temelinde Kilisenin anlattığı din yorumu olduğunu fark eder. Bu sebeple dinle ilgili araştırmalar yapar. Farklı dinleri de araştıran Tolstoy, Rus Ortodoks Kilisesi’nin heretik saydığı çeşitli gruplarla da temasa geçer. Ancak Hristiyanlıktan kopmayan Tolstoy İsa’nın öğretisini yeniden yorumlar. Kitab-ı Mukaddes’i İbranice ve Grekçe yani orijinal dillerinden okuyarak yanlış olduğunu düşündüğü bölümleri çıkarıp yeniden yazar. Sonuçta teslisi, İsa’nın tanrı olduğunu, İsa’nın dirilmesini, sakramentleri, mucizeleri, siyasî ve dinî otoriteye tabi olmayı, toplu yapılan ibadet törenlerini, ikonları reddeder. Görüşleri sebebiyle Kilisenin tepkisini çeker, zaman zaman cezalandırılması konuşulur. Ancak Kilise gelecek tepkilerden çekinir. *Diriliş* isimli romanında Evharistiya ayini ile ilgili yazdıkları Kilisenin Tolstoy’un cezalandırılmasını yeniden gündeme almasına sebep olur. Buna ek olarak bazı din adamlarının Tolstoy’un çeşitli görüşlerini benimsemeye başlaması da karar alınma sürecini hızlandırır. 1901 yılında Kutsal Sinod, Tolstoy’un aforoz edilmesine karar verir. Bunun üzerinde yurt içinden ve yurt dışından Tolstoy’u destekleyenler olur. Tolstoy Kutsal Sinod’a yazdığı mektupla inançlarını ve gerekçelerini net bir şekilde açıklar. Ayrıca öldüğünde cenazesinde Kilise ayinlerini istemediğini de belirtir. Tolstoy’un tövbe etmesini bekleyen Kilise çeşitli vesilelerle Tolstoy’u ikna etmeye çalışır. Ancak Kilisenin tövbe çağrılarına uymayan Tolstoy 1910 yılında aforoz kararı geri alınmadan ölür.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Tolstoy, Aforoz, Hristiyanlık, Rus Ortodoks Kilisesi.

Giriş

Tolstoy, edebî eserleriyle yüzyılı aşkın süredir hem Rusya’da hem dünyada tanınan bir yazardır. Kendisine sorduğu ahlakî, vicdanî, dinî sorular onun yaşamının temel meselesidir. Bu nedenle içinde bulunduğu toplumun ve dünyanın sorunlarına kayıtsız kalmaz, mevcut durumun aksayan yönlerinin düzelmesi ya da daha iyi hale gelmesi için elinden geleni yapar. Gözlem yeteneğini, tasvir etme gücünü ve edebî dehasını bu amaç için kullanır.

Tolstoy din konusu üstünde fazlaca durur, inanç unsurlarıyla, dinin toplumsal ve ahlakî yönüyle de ilgilenir, bu minvalde hem müstakil eserler üretir hem de romanlarında dinî konulara değinir. Türkçeye çevrilen, dinle ilgili müstakil eserlerinin bazıları şunlardır; “*Din Nedir? (1902), Tanrı’nın Egemenliği İçinizdedir (1893), İncil’in Kısa Bir Özeti (1881)*” (Birukoff, 1911: 159-160). Çalışmamızda da değineceğimiz üzere “*Diriliş*” isimli romanında dinle ilgili sorgulamalara karakterler üzerinden yer verir (Özdemir-Ünsal, 2017: 130-136). Tolstoy eserleri ve söylemleriyle hem yaşadığı dönemde hem de öldükten sonra insanları etkiler, Tolstoycular diye bilinen bir grubun ortaya çıkmasını sağlar (Canney, 1921: 358; Shubin, 2005: 198-203).

Tolstoy sorgulamaları, çalışmaları neticesinde ulaştığı ve doğru bildiği yolda ilerlerken Kilise ile zaman zaman yaşadığı çatışmalar nihayetinde aforoz¹ edilir. Çalışmanın konusu Tolstoy ve Rus Ortodoks Kilisesi ilişkisidir. Amacı ise; Tolstoy’un Kiliseyle ve siyasî otoriteyle yaşadığı sorunların altında yatan nedenler ve aforozla sonuçlanan süreçtir. Rusya’da siyasî ve dinî otorite

¹ Aforoz: Latince’si “excommunicatio” olan kelime Türkçe’ye “dışarda bırakma, dışarı çıkarma kovma” anlamlarında kullanılan Yunanca “aphorozein” kelimesinden geçmiştir. Aforoz cemaatin yaşadığı ya da yaşayabileceği zararlara karşı kendisini savunma mekanizmasıdır. Yahudilikte de bulunan aforoz cezası, Hristiyanlıkta kaynağını Matta 18/15-17’deki şu ifadelerden alır: “Eğer kardeşin sana karşı günah işlerse, ona git, suçunu kendisine göster. Her şey yalnız ikinizin arasında kalsın. Kardeşin seni dinlerse, onu kazanmış olursun. Ama dinlemezse, yanına bir ya da iki kişi daha al ki, söylenen her şey iki ya da üç tanığın sözüyle doğrulansın. Onları da dinlemezse, durumu inanlılar topluluğuna bildir. Topluluğu da dinlemezse, onu putperest ya da vergi görevlisi say.” Aforoz cezasını verme yetkisi papalar, piskoposlar ve ruhani meclistedir. Aforoz cezası “İmandan dönmek; sapık bir mezhebe mensup olmak veya dalalete sapmak” gibi suçlardan ötürü verilebilir. Aforoz dönüşü olmayan bir ceza değildir, kişi Kilisenin üyesi sayılır ama Evharistiya ayini ve diğer dinî ayin ve merasimlere katılamaz, Kilise üyesi olmanın sağladığı haklara sahip değildir, suçunu kabul edip pişman olursa affedilir (Şahin, 1988: 412-413).

birbiriyle çok iç içe olduğu için Tolstoy-siyasî otorite ilişkisine değinilecekse de bu süreç daha çok Tolstoy-Kilise ilişkisi bağlamında ele alınacaktır.

Türkiye’de Tolstoy’un din ve Kiliseyle ilişkisine dair çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak aforoz edilmesine dair müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada Tolstoy’un genel olarak dine ve Kiliseye dair görüşlerine ve yaşadıklarına değinilecek, Tolstoy ile Rus Ortodoks Kilisesi ilişkisi Dinler Tarihi’nin deskriptif metoduyla incelenecektir. Bu minvalde araştırma yapılırken Tolstoy’un kendi çalışmalarından ve Tolstoy’a dair yapılan çalışmalardan yararlanılacaktır. Ayrıca hem Tolstoy’un hem de eşi Sofya’nın ve oğlu Sergey’in günlüklerinde konuyla ilgili yazdıklarından faydalanılacaktır.

Tolstoy’un Hayatı

Tolstoy, Tula’ya bağlı Yasnaya Polyana’da 1828’de soylu, zengin bir ailede dünyaya gelir. 1831’de annesi, 1837’de babası vefat eder. Annesiz ve babasız kalan beş kardeş halalarının himayesinde Kazan’a taşınır. 1843’te üniversitede doğu lisanları bölümüne başlar ancak 1844’te hukuk bölümüne geçer. Tolstoy eğitimi tamamlamadan 1847’de Yasnaya Polyana’ya döner. Bu durumu halasına köy ve tarla hayatının kendisine daha uygun olduğunu söyleyerek açıklar (Reşat Nuri, 1933: 5-7). Uzun yıllar sonra, üniversitedeyken sınavları geçmek için değil zihnini meşgul eden soruların cevabını bulmak için çalıştığını ve bu soruların cevabını burada bulamadığı için eğitimi yarıda bıraktığını anlatır (Sushkova, 2016: 116).

1851’de ağabeyi Nikolay’la birlikte Kafkaslara yolculuk eder ve orduya yazılır. Orduyla önce Bükreş’e sonra Kırım’a gider. 1856’da ağabeyi Dimitri ölür ve Tolstoy ordudan ayrılır. Yasnaya Polyana’da köylüler için okul açar. 1857 ve 1860’da Batı Avrupa’ya iki ziyaret gerçekleştirir (Bartlett, 2017: 9). Tolstoy ellili yaşlarında edindiği yeni fikirlerle savaş ve ölüm cezası karşıtı bir görüş benimser. Savaş ve ölüm cezası üzerinde düşünüp bu görüşü benimsemesinde, ordudayken yaşadıkları ve 1857’de Paris’teyken meydana infaz edilen insanları görmesi etkilidir (Sushkova, 2016: 122).

Tolstoy’un 1862’de evlendiği Sofya Bers ile sekiz çocukları olur. Evlenince başlangıçta her şey yolunda gibi görünür. Tolstoy sonunda mutluluğu, huzuru bulduğunu düşünür (Nash, 1929: 651). Ama ilk gençlik günlerinden itibaren zihnini meşgul eden “Niçin yaşıyorum? Hayatın anlamı ne?” gibi sorular bir müddet sonra yeniden hayatının merkezinde yer alır. Bu sorulara hayatının çeşitli dönemlerinde farklı cevaplar veren Tolstoy, henüz hayattayken dünyaca ünlü bir yazar olur. 1910’da evinden uzakta, Astapovo İstasyonu’nda ölür (Reşat Nuri, 1933: 10-18).

Tolstoy’un Din ve Kiliseyle İlgili Görüşleri

Tolstoy’un Kiliseyle ilişkisi düz bir çizgide seyretmez. Öncesinde çok derin hislerle bağlı olmasa da Kiliseye giden Tolstoy, on altı yaşında dua etmeyi bırakır, on sekizinde inancını yitirir. Buna rağmen toplumdaki diğer insanların çoğu gibi Vaftiz edildiği Rus Ortodoks Kilisesi’nin bir üyesi olmaya devam eder (Bartlett, 2017: 269). İnancını yitirdiği bu dönem, uzun yıllar sürer ve bu yıllar Tolstoy’un hayatının en mutsuz dönemidir (Thurber, 1914: 5). İlerleyen yıllarda Tolstoy inancın insan için çok önemli olduğunu, inançsız insanın yaşayamayacağını söyler (Nash, 1929: 655).

Tolstoy’un yaşama dair soruları, dinleri yakından incelemesine sebep olur. Tolstoy Protestan ve Katolik dünyasından çeşitli eserleri inceler. 1877 yılında Osmanlı-Rus savaşında esir alınan Türk askerlerini ziyaret edip onlara İslam’a dair sorular ve yanlarında Kuran-ı Kerim olup olmadığını sorar. Hint dinleriyle ilgili araştırmalar yaparken Max Müller’i inceler (Bartlett, 2017: 273-274). Konfüçyüs ve Lao Tzu okumaları yapar, Lao Tzu’nun *Tao Te Ching* isimli eserinin Rusça’ya

çevrilmesi çalışmalarına destek verir (Bartlett, 2017: 323, 362-363). Tolstoy ulaşabildiği bütün inanç gruplarını inceleme çabası içerisindedir.²

Tolstoy'un ilgisi sadece farklı din ve mezheplerle sınırlı kalmaz. O ülkesindeki Rus Ortodoks Kilisesi tarafından heretik sayılan çeşitli gruplarla da ilgilenir. Bu gruplar hem Kiliseyle ayrıştıkları noktalar hem de Kilise ve devletin bu gruplara karşı oldukça olumsuz tutumu sebebiyle dikkatini çeker. Tolstoy müntesibi olduğu, üst tabaka diyebileceğimiz toplumsal gruba saygı duymazken, devlet ve Kilise tarafından büyük zulme maruz kalan, ahlaklı ve çalışkan bu insanlara çok büyük saygı duyar (Bartlett, 2017: 284-285, Sushkova, 2016: 124).

Tolstoy'un zihin dünyasında Kilisenin sabit bir anlama tekabül ettiği söylenemez. Kilise onun için bazen görmezden geldiği, bazen eleştirdiği, bazen de sayesinde hayata tutunduğu bir kurumdur. Nitekim 1877 yılında Kilise, Tolstoy'un içinde bulunduğu ruhî buhrandan kurtularak hayata tutunmasını sağlar. Dindar bir Ortodoks olduğu çocukluk yıllarındaki gibi dua edip, pazarları Kiliseye gider, çarşamba ve cuma günleri oruç tutar. 1877 yılı Mayıs ayında Tolstoy ailesi için önemli bir mekân olan Optina Pustin Manastırı'nı ziyaret eder ve buradaki yaşlı bilgilerle yaptığı konuşmaların da etkisiyle manevî güç alarak geri döner (Bartlett, 2017: 269-270).

Tolstoy Kiliseye döndüğü bu dönemle ilgili tecrübelerini not eder. Uzun yıllar sonra Kiliseye gitmenin hem kendisini mutlu ettiğini hem de ekmek şarabı aldığında bunun İsa'nın gerçek bedeni ve kanı olduğunun söylenmesi üzerine derin üzüntü duyduğunu belirtir (Thurber, 1914: 8, Christian, 1985: 192). Ayrıca Kilisede düşmanların mahvolması için dua edilmesini garipser, çünkü Hristiyanların asıl yapması gerekenin onların kurtuluşu ve doğru yolu bulması için dua etmek olduğunu düşünür (Christian, 1985: 192).

1879'da Kiev'de bulunan Mağaralar Manastırı'nı ziyarete giden Tolstoy, kimliğini açık etmediği bu yerde kendisiyle herhangi bir din adamının ilgilenmediğini görür, sergilenen kutsal kalıntıların da sahte olduğunu düşünür. Bu ziyaret onun dine yaklaşımında dönüm noktalarından birisidir. Tolstoy'un Kiliseye dair zihnini karıştıran çok fazla sorusu vardır. İnsan öldürmek Hristiyan inancına aykırı iken Rus ordusunun başarısı için dua edilmesi, Kilisenin ölüm cezasını desteklemesi ve kendisinden farklı inançtaki tarikat veya dinlere son derece hoşgörüsüz davranması gibi hususlar ona çok problemleri gelir. Çeşitli din adamlarıyla görüşür ancak sorularına makul bir cevap bulamayınca şunu not eder: "*Kilise günümüzden 3. yüzyıla kadar giden yalanlar, zalimlikler ve aldatmalar zincirinden başka bir şey değildir.*" (Bartlett, 2017: 292-293).

Yine de Tolstoy Kiliseden umudunu kesmeden sorgulamaya devam eder. Tula piskoposunun tavsiyesi üzerine Metropolit Makariy'in *Dogmatik Teoloji* ve *Ortodoks Dogmatik Teolojisi* isimli eserlerini okumaya başlar. Bir yıllık yoğun bir çalışmadan sonra piskoposa giderek okudukları neticesinde Ortodoks dogmanın doğru olmadığına inandığını söyler. Bu okuma sonucunda İsa'nın çarmıhta can verip tüm insanlığı kurtarmak için dirildiği inancını ve dinî ayinleri reddeder, 3. yüzyılda Kilisenin İsa'nın Tanrı olduğu fikrini ve dinî ayinleri icat ettiğini yani dine sonradan eklediklerini belirtir (Bartlett, 2017: 294, 298-299). Tolstoy'un 3. yüzyıl üzerinde özellikle durduğu görülmektedir. Bu sebeple onu asıl rahatsız eden şeyin kurumsallaşmış din anlayışı olduğu söylenebilir.

Tolstoy Ortodoks dogmayı reddetse de İsa'nın gerçek öğretisine ulaşmak amacıyla Kutsal Kitap araştırmalarına yönelir. Bu dönemi anlatırken genel sorunlarına Kilisedeki inançlar yüzünden yaşadığı hayal kırıklığı da eklenince intiharı düşündüğünden, o vakitlerde aradığı cevapların Kutsal

² Ülkemizde Tolstoy'un Müslüman olduğu, İslam'ın diğer dinlerden üstünlüğünü anlatmak için Abdullah El-Sühreverdi'ye ait bir hadis kitabından seçtiği hadislerle bir eser kaleme aldığı iddia edilmektedir. Ancak bu iddiayı kanıtlayacak yeterli veri elimizde bulunmamaktadır. Tolstoy'un İslam'daki tevhid inancıyla örtüşen bir Tanrı inancı olduğu doğrudur, lakin bu da mezkûr iddiayı kanıtlayacak nitelikte bir bilgi değildir. (Çetinkaya, 2020: 21)

Kitap'ta olabileceğine dair çocukluktan kalma silik bir intibâdan bahseder. Bu intibânın üstüne gider ve Kutsal Kitap'ta aradıklarını bulur (Tolstoy, 1934: 211).

Eski Ahit incelemeleri için bir Yahudi din adamından İbranice dersi alır. Daha önce öğrendiği Grekçe ile de Yeni Ahit'i inceler. Çalışmaları tamamlandığında İsa'nın Âdem ve Havva'dan, insanın düşüşünden, kutsal teslisten ve kendisinin Tanrı'nın oğlu olduğundan bahsetmediği sonucuna ulaşır (Nash, 1929: 657-658). Bu ilk araştırma döneminden sonra İncillerle daha çok ilgilenir.

Tolstoy 1880'de başladığı birleştirilmiş İncil çevirisi işini 1881'de bitirir. İncilleri İsa'nın doğumundan ölümüne kadar sıralayan on iki bölümden oluşan tek kitaba dönüştürür. Rusya'da yayınlanmasına izin verilmeyen bu kitabın, günümüze ulaşan kısa bir özet çevirisi bulunmaktadır. Tolstoy'un amacı İncillerdeki çelişkileri ve karanlık noktaları aydınlatmak, İsa'nın gerçek vahyine ulaşmaktır. Bu nedenle hazırladığı kitaptan İsa'yla ilgili sonradan Kilise tarafından uydurulduğuna inandığı mucizeler, Vaftiz, yeniden dirilme gibi bahisleri çıkarır (Tolstoy, 2017: 7-22; Çetinkaya, 2020: 29-34).

Tolstoy, İncillerdeki ahlakî mesajlara önem verir. Bu anlamda özellikle Dağ Vaazı üzerinde durur. Dağ Vaazı'ndan hareketle uyulacak kuralların özünü şu beş maddeyle ifade eder;

1. *Öfkelenmeyin, herkesle barış içinde yaşayın.*
2. *Cinsel hazlara teslim olmayın, ahlaksız olmayın.*
3. *Hiçbir şekilde hiç kimseye yemin etmeyin.*
4. *Kötülüğe direnmeyin, kimseyi yargılamayın, kimseyle davalı olmayın.*
5. *Farklı halklar arası ayrım yapmayın ve başka halkları kendiniz gibi sevin* (Tolstoy, 2017: 55, 69).

Kötülüğe karşılık vermeme prensibi şiddet ve dolayısıyla askerlik karşıtlığının temelidir. Bununla bağlantılı olabilecek bir diğer prensip de yemin etmemedir. Tolstoy, çara ya da otoriteye bağlılık yemini edilmesinin yöneticilerin emri üzerine birilerine kötülük yapma riskini beraberinde getireceği kanaatindedir. Tanrı'nın insana diğer insanları yargılamamasını söylemesi sebebiyle mevcut yargı sisteminin, özellikle de ölüm cezası verilmesinin yanlış olduğunu düşünür. Bunun yerine bir hakemin aracılık yapmasını önerir. Nefretin ve öfkenin insanlar arasındaki şiddetin sebebi olduğunu belirtir. Ahlaksız olmamak prensibini ise özellikle evlilik ve cinsel ahlak için kullanır (Shubin, 2005: 200, Nash, 1929: 659).

Yaptığı çalışmalar neticesinde şunlara ulaşır; İsa Tanrı değildir ama doğruluğun öncüsü bir insandır. İncil vahiy değildir zira vahiy her erdemli insanın ruhundadır. İsa sanıldığı gibi dirilmemiştir, onun dirilişi; İsa'nın öğretilerine uyunca, insanlar birbirini sevince ve yeryüzünde barışı sürdürünce gerçekleşecektir (Stepun, 1960: 163; Tolstoy, 2017: 10, 88, 93, 96, 144). Aynı şekilde İsa'nın Bakire Meryem'den mucizevî doğuşunu da kabul etmez (Tolstoy, 2017: 27).

Tolstoy'un mucizelere yaklaşımı dikkat çekicidir. Ona göre mucizeler, hakikati ifade etmez. O, mucizeden bahseden bağlamları alegorik bir çerçevede yorumlamak gerektiğini düşünür. Örneğin İsa'nın elinde az bulunan ekmek ve balıkla çok sayıda insanı doyurmasını sadece insanların birbiriyle yemeğini paylaşması, körlerin gözünü açmasını da hakikati göremeyen insanlara rehberlik ederek onların görmesini sağlaması şeklinde yorumlar (Christoyannopoulos, 2016: 3; Tolstoy, 2017: 10-11, 62, 66, 91-92).

Tolstoy'un dine yaklaşımıyla beraber hayat tarzı da köklü bir şekilde değişir. Et ve şarap tüketmeyi kesen Tolstoy bir köylü gibi basit giyinip, beden gücüyle çalışabileceği işlerle meşgul olur (Nash, 1929: 663). Mülk sahibi olması, işlerini uşakların yapması ilkesel anlamda kabul etmediği şeylerdir. Bu sebeple durumu değiştirmek yani sahip olduklarını paylaşp daha sade bir şekilde yaşamak ister. Ama eşi Sofya ile bu konuda anlaşamazlar. Sekiz çocukları vardır ve Sofya onların geleceği adına Tolstoy'un mal varlığından vazgeçmesine müsaade etmez (Troyat, 2010: 622-623).

Duhaborlarla Tanışması ve Diriliş Romanı

Tolstoy Kilisenin heretik saydığı çeşitli gruplarla ilgilenir. Bu gruplardan Duhaborlarla³ tanışması ve sonrasında gelişen olaylar aforoz edilme sürecinde etkili olur.

Tolstoy'un Duhaborlarla ilk toplantısını, Tolstoy'un takipçilerinden Yevgeni Popov ayarlar. Popov, hapishanede birini ziyaret ederken değişik kıyafetleriyle dikkat çeken üç adam görür. Bu adamlar, liderleri Peter Verigin'i görmek için gelmiş Duhaborlardır. Verigin, sürgünde olduğu Arhangelsk'ten yeni sürgün yeri Tobolsk'taki Berezov'a nakledilir. Popov Duhaborların inançları sebebiyle yaşadıkları sıkıntıları öğrenince onları Tolstoy ile tanıştırmak ister. 9 Aralık 1894'te üç Duhabor ve Popov ile Tolstoy'un arkadaşı Pavel Biryukov'un da olduğu bir ortamda buluşurlar. Toplantı öncesi Duhaborlar hakkında bir şey bilmeyen Tolstoy, Duhaborların özel mülkiyet, kurumsallaşmış din, siyasi ve dinî otoriteye verilen dünyevî yetki, pasif direniş konularında kendisiyle hemfikir olduklarını fark eder (Bartlett, 2017: 363-364). Bu durum, Duhaborlara karşı daha fazla dikkatle ve ilgiyle yaklaşmasına sebep olsa gerektir.

Onların bu karşılaşmalarından sonra 28 Haziran 1895'te Duhaborlar askerlik görevini reddettileri için çarı protesto maksadıyla silahlarını yakarlar. Bu eylemleri sebebiyle topraklarına el konulur ve 4000 kadar Duhabor çok zor şartlar altında yaşamak üzere dağ kasabalarına sürülür. Durumdan haberdar olan Tolstoy, Biryukov'u bölgeye gönderir ve rapor yazmasını ister (Troyat, 2010: 730). Biryukov'un metnini düzenleyen Tolstoy, metnin 23 Ekim 1895'te Londra'da *The Times*'de yayınlanmasını sağlar. Tolstoy'un yakın arkadaşı Vlademir Çertkov da hükümetin Duhaborlara zulmünü gösteren belgeleri toplamaya başlar. 1897 yılında Tolstoy, Biryukov ve Çertkov Duhaborlara yardım çağrısında bulunan başka bir metin daha kaleme alıp yayınlarlar (Bartlett, 2017: 371-372).

Tolstoy henüz Duhaborlarla temas etmemişken, yaptığı diğer faaliyetlerle devleti ve Kiliseyi rahatsız eder. 1894'te II. Nikola çar olunca, Kutsal Sinod'un başkanı Pobedonostsev kendisine bir mektup gönderir. Bu mektupta Tolstoy'un Kiliseye ve devlete düşmanlık ettiği, bazı aydınlar tarafından desteklendiği, ateizmin ve anarşinin ülkeye yayılmasına sebep olduğu üzerinde durulur. Ayrıca Kilisenin ve devletin bu duruma sessiz kalması sebebiyle halkın Tolstoy'un bu kurumlar tarafından onaylandığını düşünebileceğini, bu yanlış algıyı ortadan kaldırmak için bazı insanlar tarafından Tolstoy'un aforoz edilmesinin önerildiği, çarın taç giyme töreni sonrası Tolstoy meselesini ele alması gerektiği yazılıdır (Bartlett, 2017: 372).

Pobedonostsev'in bu mektubu hem Kilisenin Tolstoy'dan duyduğu rahatsızlığı göstermesi hem de Kilise ve devlete düşmanlık ettiği vurgusu sebebiyle Rusya'da Kilise-devlet ilişkisini⁴ göstermesi bakımından önemlidir. Pobedonostsev'in uyarısına rağmen II. Nikola, Tolstoy'u ilk etapta cezalandırmayı uygun görmez. Ama Çertkov ve Biryukov, evlerinde yapılan aramalar üzerine

³ Duhaborlar Rusya'nın güney sınırında, 18. yüzyılda ortaya çıkar. Duhaborların Kilise tarafından heretik addedilmelerine sebep olan bir takım görüşleri vardır. Teslisi kabul ederler ancak onu resmi Kilise görüşünden farklı olarak algırlar. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna inanırlar fakat çarmıhtan sonra dirilişinin fizikî olmadığını, onun ruhlarda dirildiğini söylerler. Kendilerini de Tanrı'nın oğlu olarak isimlendiren Duhaborlar, İsa'yı çarmıha geren Yahudiler ile zulmüne maruz kaldıkları Rus Ortodoks Kilisesi arasında benzerlik kurarlar. İsa'nın normal bir insan olduğunu, mucizelerin gerçekleşmediğini söylerler. Kitab-ı Mukaddes'i kabul etmelerine rağmen sembolik anlatımı sebebiyle literal anlaşılmasını gerektiğini belirtirler. Zira onun tahrif edildiğine, aslolanın "Yaşayan Kitap" diye isimlendirdikleri, Tanrı'nın insan ruhunu aydınlatarak ilettiği vahiy olduğuna inanırlar (Shubin, 2005: 62-69; Palmieri, 1915: 62-81).

⁴ Ruslar 988 yılında Bizans İmparatorluğu aracılığıyla Hristiyan olunca devlet yönetiminde tıpkı onlar gibi kutsallığın Kiliseyle beraber hükümdarda olması anlayışını da benimser. Başlangıçta metropolitlerce idare edilen Rusya, İstanbul'un fethiyle başlayan süreçle 1593'te resmen patriklik olur. Hem yurt içinde hem yurt dışında giderek güçlenen Moskova Patriği'nin hükümdarla eşit durumu zamanla devleti rahatsız eder. Bunun üzerine 1700'de ölen patriğin yerine yenisi atanmaz, 1720'de metropolitlerin de onayıyla patrik yetkileri Kutsal Sinod olarak bilinen meclise devredilir. Kutsal Sinod'a üye olunurken devlete mutlak bağlılık yemini edilecektir. Bir anlamda Kutsal Sinod, siyasi yapının politik amaçlarına hizmet etmekle mükelleftir. Sinodal dönem olarak bilinen bu dönem 1917'ye kadar sürer ve Tolstoy bu dönemde yaşar (Dualı, 2013: 64-78).

bulunan deliller sebebiyle Şubat 1897'de cezalandırılırlar. Biryukov Kurtland'de zorunlu ikamete tabi tutulur, Çertkov ise İngiltere'ye sürülür (Troyat, 2010: 730-732). Tolstoy'a doğrudan bir ceza uygulanmasa da arkadaşlarına verilen cezalar, onun da bir nevi dolaylı yoldan cezalandırılması ve başına gelebileceklerle dair uyarılmasıdır.

Tolstoy ve arkadaşlarının yoğun çabasıyla Duhaborların göçü için çar izin verir. Bunun üzerine Tolstoy önceden yazmaya başladığı *Diriliş* isimli romanını daha yoğun çalışarak tamamlar ve bu romandan elde ettiği telif gelirini Duhaborların göç masrafları için oluşturulan fona verir. Fona katkı sağlayanlar Moskovalı zengin tüccarlar, İngiltere'den Kuveykirlardır. Böylece 7500'den fazla Duhaborun Kanada'ya göç edebilmesi için yeterli para bulunmuş olur (Bartlett, 2017: 384-385). Bazı yorumlara göre Duhaborların göç için paraya ihtiyacı olmasaydı belki de Tolstoy *Diriliş* romanını yazmayı tamamlamayacaktı (Faminow, 1995: 21). Tolstoy'un Duhaborlara çok önem verdiğinin bir göstergesi de oğlu Sergey'in, babasının isteği üzerine Duhaborlarla beraber Kanada'ya yolculuk etmesidir (Tolstoy, 1990: 226-250).

Tolstoy'un Aforoz Edilmesi

Tolstoy'un Dağ Vaazı'ndan hareketle çıkardığı; otoriteye yemin etmemek, şiddetten kaçınmak ve dolayısıyla savaştan kaçınmak gibi prensipleri vardır. Bunlar, devletin ve çarın otoritesini sarsacak şeylerdir ve Tolstoy'un etki alanının giderek genişlemesi, takipçilerinin artması sebebiyle daha fazla dikkat çeker. Bu anlamda devlet yöneticilerinin gözünde Tolstoy, Rusya'daki en tehlikeli adamlardan biridir. Rivayete göre, 1894'te olduğu gibi, 1892'de de Tolstoy'un cezalandırılması gündeme gelir. Tolstoy'un sürülmesi, hapsedilmesi, idam edilmesi önerilerini Çar III. Aleksandr, Tolstoy'dan bir şehit ya da kurban olarak kahraman çıkarmak veya dünya kamuoyunun tepkisini çekmek istemediği için reddeder. Tolstoy'un faaliyetlerinin takibi Kilise ve devletin işbirliğiyle yapılır. Yasnaya Polyana'da yaşayan din adamları Tula piskoposuna Tolstoy'un yaptıklarıyla ilgili rapor verir (Kolsto, 2001: 79). Tolstoy'un Kiliseyle ilgili olumsuz fikirlerinin yayılmasından Kilise son derece rahatsızdır. Özellikle 1880'de Kutsal Sinod'un başkanı seçilen ve bu görevi 1905'e kadar sürdüren Pobedonostsev'un Tolstoy'un cezalandırılmasını ara ara gündeme getirdiği bilinmektedir (Bartlett, 2017: 392).

Kilisenin takibinde olan Tolstoy'un aforoz edilme sebeplerinden biri *Diriliş* romanındaki Evharistiya ve Kiliseyle ilgili yazdıklarıdır (Rolland, 1911: 254). Kilisenin son derece önem verdiği Evharistiya, Vaftizle beraber Ortodoksluğun temel sakramenti kabul edilmektedir. Evharistiya ayininde ekmek ve şarabın bizzat İsa'nın eti ve kanına dönüşüp, bunu alan insanların kurtuluşa ereceğine inanılır (Demirci, 2005: 53-54). Bu kadar önemsenen Evharistiya ile ilgili Tolstoy'un yazdıkları Kilisenin kabul edebileceği şeyler değildir.

Tolstoy *Diriliş* romanının ilgili bölümünde ayini anlatırken eleştiriye din adamlarının kıyafetiyle başlar. Okunan duaları alaycı bir dille tasvir ederek bu duaların eski Slav dilinde yapıldığını, hızlı ve acelece okunduğunu ve duaları kimsenin anlamadığını belirtir. İmparator ve ailesi için dua edildiğini söyleyerek Kilise ve siyaset ilişkisinden duyduğu rahatsızlığı yansıtır. Evharistiya ayinini okuyucuya sanki Kilise sıralarından izliyormuş hissi verecek şekilde canlı tasvir eder, ancak bu tasvirde de aynı alaycı dil vardır. Papazın ekmek ve şarabın İsa'nın etine ve kanına dönüşmesi için ellerini kaldırmasını, masayı öpmesini, elindeki peçeteyi ekmek ve şarap üzerinde sallamasını anlatır. Ayinin tamamlanması için Bakire Meryem ile ilgili okunan ilahiden de bahseder (Tolstoy, 2015: 192-195).

Ayin anlatımı bittikten sonra durumun vahametini eleştirileriyle açıklar. Bütün bu yapılanların İsa tarafından yasakladığını ve onun öğretilerine uymadığını, laf kalabalığı olduğunu belirtir. Ekmek ve şarap üzerinde yapılanların büyücülüğe benzediğini ve dini küçük düşürdüğünü ekler. Kiliseye de eleştirisini açık bir şekilde dile getirir. Kilisenin insanları ekmek ve şarabın İsa'nın etine ve kanına dönüştüğünü söyleyerek kandırdıklarını, en büyük iyilik olan İsa'nın gerçek öğretilerinden yoksun bıraktıklarını yazar (Tolstoy, 2015: 196-198).

Tolstoy *Diriliş* romanında ifade ettiği düşünceleri daha önce çeşitli mektup ve çalışmalarda dile getirmiştir. Ama bu metinlerin ulaştığı kitle, bir romanın ulaştığı kitleye nazaran daha sınırlı sayıdaydı. Yazımı tamamlanmadan parça parça yayınlanan roman hem yurt içinde hem yurt dışında kısa sürede çok sayıda insana ulaşır. Metin son derece net ve sivri bir dille kaleme alınmış, Kiliseye ve dolayısıyla siyasî otoriteye alenî bir meydan okuma izlenimi vermektedir. Siyasî otoritenin Tolstoy'un mağdur görünerek kahramanlaşmaması için temkinli yaklaşımına bu şekilde karşılık vermesi Tolstoy'un kurban olmak, çile çekmek böylece dinî olgunluğa erişmek isteği olduğu iddialarını akla getirmektedir (Troyat, 2010: 731).

Beklendiği üzere Tolstoy'un bu eleştirisi büyük ses getirir. Zira yazdıkları oldukça etkileyicidir (Troyat, 2010: 750). Tolstoy'un yazdıklarını temize çektiği için romanı herkesten önce okuyan eşi Sofya da Kiliseye karşı olumsuz düşüncelerini bu şekilde sert yansıttığı için ona kızgın olduğundan günlüğünde bahseder (Tolstoy, 1985: 444).

Diriliş'te yazdıkları sebebiyle Tolstoy'u iyice mercek altına alan Kilise, onun din adamları üzerinde de etkili olmasından uzun süredir rahatsızdır. 6 Şubat'ta Petersburg'da din adamı Grigori Petrov'un, Petersburg Dinî Felsefî Topluluğu'nda Tolstoy'un Hristiyanlığa aykırı şeyler söylemediğini, yolunun Tanrı'nın yolu olduğunu dile getirmesi durumun ciddiyetini bir kez daha gözler önüne serer. Metropolit Antoni'nin 10 Şubat'ta başlattığı çalışmalar iki hafta gizlilikle sürdürülür (Kolsto, 2001: 80).

Tolstoy'un aforoz edilme kararı 24 Şubat 1901'de bütün gazetelerde (Tolstoy, 1985: 472) ve 1888'den beri Kutsal Sinod'un resmi yayın organı olan *Kilise Haberleri*'nde yayınlanır. Burada Kilise üyeliğinden çıkarıldığı ifade edilir. 577 numaralı, 20-22 Şubat tarihli hüküm (Bartlett, 2017: 394) Petersburg Metropoliti Antoni Vadkovski, Kiev Metropoliti Theognost, Moskovo Metropoliti Vladimir ve dört piskopos tarafından imzalanır (Shubin, 2005: 202).

Tüm Kilise kapılarına asılması istenen karar metni yayınlanır. Bu metinde Tolstoy'un kibirle ve küstahlıkla Tanrı'ya, İsa'ya ve onun kutsal mirasına karşı çıktığı ve Ortodoks Kilisesi'ni inkâr ettiği belirtilir. Dünyaca ünlü bir yazar olması vurgulanarak, kendisine verilen edebî dehayı İsa ve Kilise karşıtı öğretiyi yayarak Rusya'yı güçlü tutan Tanrı inancını ve Ortodoks inancını yıkmaya adanmış söylenir. Tolstoy'un hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki yayın faaliyetleri ve mektuplarıyla, bir fanatiğin cesaretiyle Ortodoks Kilisesi'nin tüm dogmalarının ve Hristiyanlık inancının özünü ortadan kaldırmayı tavsiye ettiği belirtilir. Teslisi, İsa'nın Tanrı oluşunu, Meryem'in bakireliğini ve günahsız hamileliğini inkâr etmesi de Tolstoy'un suçlu bulunduğu hususlar arasında sayılır. Sakramentleri kabul etmediği gibi Evharistiya ayiniyle alay etmesi de ileri gidebileceği son noktaymışçasına vurgulanır. Tüm bu suçlar sebebiyle metin şöyle bitirilir: “İşte bu yüzden Kilise artık onu mensuplarından biri olarak kabul etmemektedir ve tövbe edip, onunla yeniden fikir ve inanç birliği içine girmedikçe onu mensubu olarak görmeyecektir.” (Troyat, 2010: 762, Sushkova, 2016: 125).

Bir rivayete göre Çar II. Nikola, Pobedonostsev kendisine *Kilise Haberleri* gazetesini getirene kadar durumdan haberdar edilmez. Gazeteyi görünce çarın kızması üzerine Pobedonostsev özür dilemek zorunda kalır (Kolsto, 2001: 80, Bartlett, 2017: 393). Ancak Rusya'da Kilise ile devlet ilişkisi göz önüne alındığında, bu rivayetin kesin bilgi olduğunu söylemek mümkün değildir.

Aforoz kararı sonrası halk çoğunlukla Tolstoy'un yanında yer alır. İnsanların toplandığı meydanlardan geçerken birisi Tolstoy'u tanır ve Kilisenin kararı sebebiyle olsa gerek ona “insan kılığına girmiş şeytan” diye bağırır. Bu bir kişinin olumsuz hareketi üzerine büyük bir kalabalık Tolstoy'u destekleyen tezahüratlar yapar. Aforoz sonrası Tolstoy'un evinde bayram havası esmesine sebep, onu destekleyen insanların bizzat ziyarete gelmesi ya da telgraf, mektup göndermesidir (Tolstoy, 1985: 472-475).

Tolstoy'un aksine Rus Ortodoks Kilisesi'ne derin bir şekilde bağlı olan eşi Sofya, aforoz kararı üzerine 26 Şubat 1901'de Kutsal Sinod'un başkanı Pobedonostzev ve aforoz metninde imzası olan üç metropolite sitem içeren bir mektup yazar. Mektup Tolstoy'a sempati belirtisi gösteren bütün metinler gibi Rusya'da ilk önce yayınlanmaz ama halk arasında çoğaltılarak pek çok kişiye ulaşır. Hatta yurt dışında çeşitli dillere çevrilir ve oradaki insanlar tarafından büyük bir ilgiyle karşılanır (Tolstoy, 1985: 472-474).

Sofya mektubunda öncelikle üzüntüsünü ve kırılganlığını dile getirir. Sevgiyi, günahların bağışlanmasını, kalpleri düşmanlara açmayı hatta onlar için dua etmeyi tavsiye eden Kilisenin aforoz kararını anlamadığını belirtir. Tolstoy'un hakikati ararken yolunu şaşırması bir olduğunu söyler, ona sevgi ve bağışlamayla yaklaşması gereken Kiliseyi aldığı karar sebebiyle "dinî cellat" diye nitelendirir. Tolstoy'un erdemli ve mütevazî yaşantısı göz önünde bulundurulduğunda din adamlarından daha kolay bağışlanacağını ekler (Maude, 1918: 274; Tolstoy, 1985: 473; Troyat, 2010: 764).

Sofya'nın mektubu büyük ilgi görünce Metropolit Antoni cevap vermek zorunda kalır. Antoni'ye göre Sofya'nın asıl üzülmeye sebebi Tolstoy'un Tanrı'nın oğlu İsa'yı inkârıdır. Tolstoy'un ruhî ölümüne bir kağıt parçasının sebep olamayacağını, ancak söylemleri sebebiyle ruhî bakımdan öldüğünü belirtir. Antoni, Tolstoy'a tüm dünyadan gelen desteğin ve gösterilen ilginin farkında olduklarını, ama dünyadaki ün ve mutlulukla tanrısal mutluluğun kıyaslanamayacağını da ekleyerek mektubunu bitirir. Bu mektup aforoz edildikten sonra Tolstoy'a ölümüne kadar Kilise tarafından yapılan tavsiye ve tövbe çağrısının ilkidir (Tolstoy, 1985: 475).

16 Mart tarihinde Antoni'nin mektubu *Kilise Haberleri*'nde yayınlanır. Antoni'nin mektubu ile beraber daha önce yayınlanmasına izin verilmeyen Sofya'nın mektubu da aynı yayın organında yayınlanır (Kolsto, 2001: 82). Kilisenin Tolstoy'a karşı genel tutumunu düşündüğümüzde böyle bir müsamaha gösterilmesi ilginçtir. İhtimaldir ki Tolstoy'un aforozu sonrası hem yurt içinden hem yurt dışından yükselen tepkileri yatıştırma maksadı güdülmüştür.

Kilisenin kararına başlangıçta cevap vermeyi düşünmeyen Tolstoy, kendisine gönderilen mektuplardan reddettiği ya da kabul ettiği şeylerin tam anlaşılmadığını fark ettiği için bir mektup yazarak cevap verir. 4 Nisan 1901'de yayınlanan bu mektupta Tolstoy, Kilisenin aforoz metninden alıntılar yaparak onlara cevap verir. İsa'ya karşı çıktığı iddialarını reddeder ve bilakis İsa'nın hizmetinde olduğunu söyler. Yine kendi düşünce ve inancının propagandasını yaptığı iddialarını kabul etmez, sadece sorulduğu zaman İsa'nın öğretisini insanlara aktardığını ifade eder. Akıl dışı olarak nitelendirdiği teslisi reddettiğini, Tanrı'nın bakire bir anneden doğduğunu ve ilk insanın yeryüzüne inişini de kabul etmediğini belirtir. Ancak "ruh, sevgi ve her şeyin kaynağı" diyerek tarif ettiği Tanrı'ya inandığını da ekler. Sakramentleri reddettiği iddiasının tamamen doğru olduğunu söyler ve Evharistiyayla ilgili *Diriliş* romanına da yansıyan olumsuz düşüncelerini paylaşır. Halka açık yerlerde dua etmek, mum yakmak, ikon gibi şeylerin İsa'nın öğretisinde bulunmadığını söyler. İsa'nın Kiliselerde, cemaat halinde dua etmeyi yasakladığını (Matta, 6: 5-13), kişinin tek başına dua etmesi gerektiğini önemle belirtir. İsa'nın vahyini insanlardan saklamanın vebalini hatırlatarak Kiliseyi insanlara büyük bir kötülük yapmaları sebebiyle uyarır. Kısacası önceden zaten söylediği şeyleri daha derli toplu bir şekilde yeniden ifade eder. Mektupta önemli bir nokta da Tolstoy'un öldüğü zaman cenazesinde Kilise ayinlerini istemediğini açıkça belirtmesidir. Hristiyanlığa inandığını ve bu dine mensubiyetini vurgulayan Tolstoy, "Kiliseden çok Hristiyanlığı seviyorum" diyerek, kurumsallaşmış din olarak gördüğü Kilise Hristiyanlığı ile gerçek İsa öğretisini temel alan Hristiyanlığın ayrı olduğunu söyler (Tolstoy, 1934: 214-225).

Tolstoy'un bu mektupla açıkça yeniden beyan ettiği üzere Rus Ortodoks Kilisesi ile ciddi anlamda ayrıştığı noktalar vardır. Tolstoy'u durdurmak için Kilise önce eserlerini sansürlemeyi dener ve Ortodoks yazarların kaleme aldığı 85 kitap ve 260 makaleyle kendisine cevap verilir (Kolsto, 2006: 305). Ancak gelişen olaylar neticesinde yine de aforoz kararı alınır. Kilise aforoz kararından

sonra Tolstoy'un aklının başına geleceğini, tövbe edeceğini ve af dileyeceğini düşünmüş olmalıdır. Öldüğü güne kadar her fırsatta Tolstoy'a tövbe çağrısında bulunmaları bunun kanıtıdır. Aforoz kararı sebebiyle pek çok kişinin nezdinde, Tolstoy Kilisenin baskı yaptığı bir kurban hatta belki bir kahraman olarak görülmüştür. Ancak bu noktada Tolstoy'un yirmi yıldan fazladır Kiliseyi eleştirdiği hatta zaman zaman saldırgan bir üslup benimsediği gerçeğini yeniden hatırlamak gerekmektedir (Kolsto, 2001: 94). Aforoz kararı alma kuralları açısından bakıldığında Kilisenin yanlış bir karar vermediği ortadadır. Zira Kiliseye göre Tolstoy onların belirlediği şekilde iman etmediği gibi Kilisenin din adamları ve müntesipleri için de zararlı fikirlere sahiptir.

Tolstoy'un aforozu cevabı da halk arasında büyük bir destekle karşılanır. Bu destek Noveya Vremya gazetesi editörü Aleksis Suvorin'in söylediklerini akla getirir. Onun tespitine göre II. Nikola ve Tolstoy aslında Rusya'nın iki ayrı çarıdır, tüm saldırılara rağmen II. Nikola Tolstoy'a bir şey yapamaz ama Tolstoy'un onun tahtını sallar (Bartlett, 2017: 396, Troyat, 2010:766). Bu anlamda Tolstoy'un aforoz edilmesi kararının dinî olduğu kadar siyasî saiklerle alındığı söylenebilir. Tolstoy siyasî emelleri olan birisi değildir. Ama sebep olabileceği sosyal hareketlerin muhtemel siyasî sonuçları dahi otoritelerin olaya temkinli yaklaşmasını sağlar.

Aforoz Sonrası ve Tolstoy'un Ölümü

Rus Ortodoks Kilisesi'nin hâkimiyetinde bir toplumda yaşadığı için Tolstoy'un Kiliseyle ilişkisi aforoz sonrası da devam etmiştir. Tolstoy 1901 yılı Haziran ayında hastalanınca, ölmesi durumunda konuşma yapılmasına ve gösterilere izin vermemeleri yönünde vali ve komiserlere emirler gönderilir (Bartlett, 2017: 399).

1902 yılı Ocak ayında yeniden rahatsızlanan Tolstoy'un hastalığı bu defa daha şiddetli seyrettiği için ailesini ve çevresindekileri bir hayli korkutur. Doktorlar daha sıcak bir yere gidilmesini tavsiye ettiği için Kırım'da bir çiftlik evinde ailecek birkaç ay misafir olurlar. Oğlu Sergey bu dönem yaşadıklarını anlatırken bir Ortodoks papazın, ölmek üzereyken gizlice babasının yanına girip ayin yapmasından ve onun Kiliseye döndüğü dedikodularının yayılmasından korktuklarından bahseder (Tolstoy, 1990: 252-260). Korktukları olmamıştır ancak Petersburg Metropoliti Antoni 15 Şubat'ta Sofya'ya bir mektup gönderir. Antoni, Sofya'dan Tolstoy'u tövbeye ikna etmesini ister. Durum kendisine anlatılınca Tolstoy şöyle der: *"Hoşnut olmak ya da Kiliseye yeniden alınmak söz konusu değildir; ben hiçbir kin ve düşmanlık duymadan ölüyorum, ama Kilise nedir? Böylesine tanımlanamaz bir şeyle nasıl uzlaşıp anlaşılır?"* Antoni'ye cevap yazılmasını istemeyen Tolstoy bu hastalık döneminde de Kiliseyle uzlaşmaz (Tolstoy, 1990: 262, Tolstoy, 1985: 519, Troyat, 2010: 780).

1908 yılında seksen yaşına giren Tolstoy'un doğum gününü kutlama faaliyetleri o kadar geniş çaptadır ki Kilise gerçek inananların kutlamadan uzak durmaları konusunda halkı uyarmak zorunda kalır (Maude, 1918: 291, Bartlett, 2017: 413).

Tolstoy'un Kiliseyle ilişkisi aforoz öncesi bazen yakın bazen uzak seyretmişti. Aforozdan sonra da yaklaşma gibi görünen bir görüşme olur. Ortodokslara çok sert eleştirilerini bildiğimiz Tolstoy 1908 yılında Ortodoks din adamı Dmitri Troitski'ye onun gerçeğe sahip olduğunu, eğer olmasaydı şimdiye kadar çoktan yıkılıp gideceğini söyler (Kolsto, 2006: 324). Ancak bu sözün Dmitri'ye özel sarf edildiğini, Tolstoy'un Ortodokslara karşı genel tutumunu yansıtmadığını söylemek mümkündür. Zira bu görüşmeden sonra da Tolstoy tövbe etmez ve Kiliseyle uzlaşmaz.

Tolstoy ömrünün son günlerini Yasnaya Polyana'daki evinde geçirmiştir. Son zamanlarda, inandığı sade hayat ile yaşadığı lüks yaşam şartları-her ne kadar uzak durmaya çalışsa da- arasındaki çelişkili durum sebebiyle duyduğu huzursuzluk had safhaya ulaşır. Ayrıca eşi Sofya ve dostu Çertkov arasında eserlerinin telif hakkı sebebiyle ciddi bir anlaşmazlık vardır. Bütün bu huzursuzluk ve anlaşmazlık onu her şeyden uzaklaşma, kaçma isteğine sevk eder. Daha önce pek çok sefer niyetlenmesine rağmen gerçekleştiremediği kaçıışı 28 Ekim 1910'da gerçekleştirir. Eşi Sofya'ya bir

mektup bırakıp, doktoru Makovitski ile evden ayrılır. Önce Optina Pustin Manastırı'na, sonra da Tolstoy'un kız kardeşi Mariya'nın rahibe olduğu Şamardino Manastırı'na uğrarlar. 31 Ekim'de Tolstoy'un kızı Aleksandra da onlara katılır. Sofya'nın takibinden kurtulmak için rota belirlemeye çalışırken Tolstoy'un hastalanması üzerine Astapovo İstasyonu'nda kalırlar (Maude, 1918: 296-315, Troyat, 2010: 906-921).

Astapovo, Tolstoy'un son durağıdır. Eşi, çocukları, dostu Çertkov ve dünya basınından gazeteciler de kısa süre içinde gelirler. Kiliseden bazı temsilciler de Tolstoy'un son anda tövbe etmesi umuduyla çeşitli girişimlerde bulunurlar. 4 Kasım günü Petersburg metropoliti Tolstoy'a telgraf gönderir, ancak telgrafın Tolstoy'a gösterilmemesi kararlaştırılır. 5 Kasım'da yakın zamanda ziyaret ettiği Optina Pustin Manastırı'ndan din adamı Varsonofi, Astapovo'ya gelir ama ailenin ve doktorların engellemesi sebebiyle hastayı göremez (Troyat, 2010: 925-933). Varsonofi, ikna etme umuduyla Aleksandra'yla konuşmak ister ancak bu çabası karşılık bulmaz. İlerleyen yıllarda Kilise'ye döndüğünde Aleksandra bundan dolayı büyük vicdan azabı çekecektir (Bartlett, 2017: 417).

Tolstoy'un hasta olduğu haberinin ulaşması üzerine Kutsal Sinod'da hummalı bir çalışma başlar. 3 Kasım'dan 7 Kasım'a kadar süren toplantılarda Tolstoy'a cenaze töreni yapılması gerektiğini söyleyenler ile aforozdan sonra tövbe emaresi göstermediği için cenaze töreni yapılmasını reddedenler karşı karşıya gelir. En sonunda Kutsal Sinod, Tula Piskoposu Parfeni'yi Tolstoy'un yanına gönderip durumu kontrol etme kararını verir (Kolsto, 2001: 85).

7 Kasım 1910'da sabah saatlerinde Tolstoy ölür. O sabah Astapovo'ya gelen Parfeni, Tolstoy'un dinî bir tören isteyip istemediğini öğrenmek için aile bireyleriyle görüşür ve olumsuz yanıt alır. Hatta oğlu Andrey kendisinin dindar bir Ortodoks olduğunu ve babasının Kiliseyle barışmasını tercih ettiğini belirtir ancak babasının kararı aksi yöndedir (Troyat, 2010: 938). Varsonofi Kilisedeki üstlerine vermek üzere validen bir belge alır. Bu belgede Tolstoy'un ailesinin üyelerine ve çevresindeki doktorlara yaptığı peş peşe müracaatlara rağmen, Varsonofi'nin Tolstoy'u görmesine izin verilmediği, hatta kendisinin iki gündür Astapovo İstasyonu'nda beklediğinden dahi haberdar edilmediği yazar (Troyat, 2010: 938).

Kilisenin böyle dört koldan Tolstoy'a cenaze töreni yapmak için uğraşma sebebi hükümetin ve bizzat çarın yaptığı baskılardır. Son ana kadar uğraşan din adamlarının bütün teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlanır. Bunun üzerine Kutsal Sinod'a ayrıntılı bir rapor yazan Parfeni bütün din adamlarına da bir telgraf gönderir. Burada dua yasağı hatırlatılır, eğer kendilerine ölmüş biri için dua istemeye gelinirse adı "Lev" ise dua edilebileceğini ama soyadı "Tolstoy" ise kesinlikle dua etmemeleri gerektiği belirtilir (Kolsto, 2001: 86,89).

Tolstoy'un isteği üzerine Yasnaya Polyana'ya getirilen cenazeye yaklaşık 8000 kişi eşlik eder. Cenazede Vechnaya Pamyat (Ebedi Hatıra) isimli Ortodoks cenaze törenlerinde söylenen ilahi hariç Kiliseye ait bir öğeye rastlanmaz. Bu ilahiyi herhangi bir din adamının kontrolü olmaksızın halk kendiliğinden birkaç yerde söyler. Tolstoy 9 Kasım 1910'da ailesi ve sevdikleri tarafından toprağa verilir (Troyat, 2010: 939-942, Kolsto, 2001: 89).

Sonuç

Tolstoy uzun yıllar hayatın anlamını sorgulamış ve çeşitli savrulmalar yaşamış olsa da sorularının cevabını İsa'nın öğretisinde bulur. Ancak o, Kilisenin İsa'nın öğretisi diye anlattıklarının doğru olmadığına kanaat getirir. Bu sebeple hem diğer dinlerle ilgili okumalar yapar hem de İsa'nın öğretisini Kutsal Kitap'tan orijinal dillerinde okuyarak Hristiyanlık bilgisini derinleştirir. Neticede 3. yüzyıldan itibaren Kilise tarafından ilave edildiğini düşündüğü unsurları çıkararak yeni bir metin meydana getirir. Teslisi, İsa'nın Tanrı olduğunu, İsa'nın dirilmesini, sakramentleri, mucizeleri, siyasî ve dinî otoriteye tabi olmayı, toplu yapılan ibadet törenlerini, ikonları reddeder.

Tolstoy'un 3. yüzyıl üstünde durma sebebi bu yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın kurumsallaşmaya başlamasıdır. Kurumsallaşan dinin aslının bozulduğunu düşünür. Kilisenin anlattığı dinle İsa'nın gerçek öğretisinin birbirinden farkına dikkat çeken Tolstoy, kendisini Kiliseye rağmen Hristiyan diye tanımlar.

Tolstoy; İsa'nın öğretisi olarak kabul ettiklerini dile getirmesi, bunları yazdığı romanlara yansıtması, Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlı din adamları içinde dahi fikirlerinin yayılması, heretik sayılan gruplara desteği, pek çok açıdan Kilisenin ve devletin otoritesini sarsması neticesinde aforoz edilir.

Aforoz kararı Kilise kuralları ve tarihsel çerçeve açısından bakıldığında yerinde bir karardır, Kilise yapılması gerekeni yapmıştır. Tolstoy'un, genel öğretiyle ters düşmesinin yanı sıra Rus Ortodoks Kilisesi tarafından çok önemsenen Evharistiya ve Bakire Meryem ile ilgili söyledikleri belki de bardağı taşıran son damladır. Ancak tüm bunlara rağmen Tolstoy'un kitleleri etkileyen şahsiyeti, Kilisenin aforoz kararı almasını zorlaştırır. Zira bazı çevreler tarafından ikinci çar olarak isimlendirilen Tolstoy'un öncülüğünde gelişebilecek toplumsal hareket, devleti zor durumda bırakabilirdi. Tolstoy'un şiddetten kaçınma prensibi olmasaydı belki bu ihtimal gerçekleşebilirdi, ama gerçekleşmedi.

Tolstoy aforoz sonrası dinî görüşlerini özetlediği bir mektup yazarak Kutsal Sinod'a cevap verir. Bu mektupta öldüğü zaman cenazesinde Kilise ayinlerini istemediğini açıkça belirtir.

Aforoz kararından sonra Tolstoy'un geri adım atmaması, Kilise açısından olayı iyice içinden çıkılmaz bir hale getirir Kilise, aforoz edilmesinden ölümüne kadar geçen sürede Tolstoy'a çeşitli yollardan ulaşmaya çalışır, onun pişman olup tövbe etmesi için telkinlerde bulunur. Ancak Tolstoy bütün çabaları boşa çıkartarak tövbe etmeden, Kiliseye dönmeden ölür. Bunun neticesinde Kilise tarafından herhangi bir tören yapılmadan cenazesi defnedilir.

Kaynakça

- Bartlett, R.(2017) (çev: Zafer Avşar) *Tolstoy Bir Rus Hayatı*, Everest Yayınları.
- Birukoff, P.(1911), *The Life of Tolstoy*, Cassell and Company Limited.
- Canney M. A.(1921), *An Encyclopedia of Religions*, George Routledge Sons Ltd.,E.P. Dutton Co.
- Christian, R. F.(1985), *Tolstoy's Diaries*, The Athlone Press, cilt 1.
- Christoyannopoulos A. (2016) "Leo Tolstoy's Anticlericalism in Its Context and Beyond: A Case against Churches and Clerics, Religious and Secular", *Religions*, 7(59), 1-20.
- Çetinkaya A. (2020) *İncil'e Farklı Bir Yaklaşım: Tolstoy Örneği*, On Dokuz Mayıs Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirci, K. (2005). *Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*, Ayışığı Kitapları.
- Dualı Ş. M. (2013) "Rus Ortodoks Kilisesi'nin Siyasal Tarihi", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 64-78.
- Faminow P. S. (1995) "A View From Within: Tolstoy and Resurrection", *Spirit Wrestlers: Centennial Papers in Honour of Canada's Doukhobor Heritage* (ed: Koozma J. Tarasoff K. J. -Klymasz R. B.) içinde (s. 21-22), Canadian Museum of Civilization.
- Kolsto P. (2001) "A Mass for a Heretic? The Controversy over Lev Tolstoi's Burial", *Slavic Review*, 60(1), 75-95. <https://doi.org/10.2307/2697644>

- Kosto, P. (2006) “The Demonized Double: The İmage of Lev Tolstoi in Russian Orthodox Polemics”, *Slavic Review*, 65(2), 304-324. <https://doi.org/10.2307/4148595>
- Maude, A. (1918). *Leo Tolstoy*. Methuen Company.
- Nash J. V.,(1929) “The Religious Evolution of Tolstoy”, *The Open Court*, 43(11), 641-667.
- Özdemir R.-Ünsal Ö. (2017) “Nehlüdov'un Ruhsal Değişimi Işığında Tolstoy'un Dünya Görüşü”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (59), 129-136.
- Palmieri A. (1915), The Russian Doukhobors and Their Religious Teachings, *The Harvard Theological Review*, 8(1), 62-81.
- Reşat Nuri, (1933) *Tolstoy Hayatı ve Eserleri*, Kanaat Kütüphanesi.
- Rolland, R. (1911) (çev: Bernard Miall), *Tolstoy*, E.P. Dutton Company.
- Shubin, D.H. (2005). *A History of Russian Christianity*. Algora Publishing, cilt 3.
- Stepun F. (1960) “The Religious Tragedy of Tolstoy”, *The Russian Review*, 19(2), 157-170. <https://doi.org/10.2307/126738>
- Sushkova Y.N.,(2016) “Lev Nikolayevich Tolstoy: Political and Legal Views and Protection of Religious Rights”, *European Research Studies*, 19(3/B), 111-130.
- Şahin M. S.(1988), “Aforoz”, *Diyanet İslam Ansiklopesi*, cilt 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Thurber, E. A. (1914). “Tolstoy’s Religion”, *The Open Court*, 28(1), 1-12.
- Tolstoy Lev (1934) “Press Preface to The Christian Teaching”, (çev: Aylmer Maude) *On Life And Essays On Religion* içinde (s. 209-214), Oxford University Press.
- Tolstoy Lev (1934) “A Reply to The Synod’s Edict of Excommunication”, (çev: Aylmer Maude) *On Life And Essays On Religion* içinde (s. 214-225), Oxford University Press.
- Tolstoy Lev,(2015) (çev: Ayşe Hacıhasanoğlu), *Diriliş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tolstoy Lev (2017) (çev: Kayhan Yükseler), *İncil’in Kısa Bir Özeti*, Everest Yayınları.
- Tolstoy Sergey(1990),(çev: Emine Opan), *Oğlu Tolstoy’u Anlatıyor*, Düşün Yayınevi.
- Tolstoy Sofiya (1985) (çev: Muzaffer Kuşuloğlu), *Sofiya Tolstoy’un Güncesi*, Düşün Yayınevi.
- Troyat H. (2010) (çev. Z. Canan Özatalay-Işık Ergüden) *Lev Tolstoy*, İletişim Yayınları.